

Det småskaliga miljonprogrammet i Kronobergs län

Rapport och utvärdering

Det småskaliga miljonprogrammet i Kronobergs län – rapport och utvärdering
ISSN 1103-8209, meddelande nr 2006:32

Text: Annette Peterson

Foto: Lenhovda, Samuel Palmblad

Tryckt: 2007

Dnr: 434-3970-06

Utgiven av:

Innehållsförteckning

Inledning	sid 1
Bakgrund	sid 1
Syfte	sid 2
Avgränsning	sid 2
Metod	sid 2
Kort historik	sid 3
Alvesta kommun	sid 5
Ljungby kommun	sid 9
Tingsryds kommun	sid 13
Uppvidinge kommun	sid 17
Växjö kommun	sid 21
Älmhult kommun	sid 25
Markaryd kommun	sid 27
Lessebo kommun	sid 29
Reflektioner och utvärdering	sid 31
Referenser	sid 33

Inledning

Regeringen har för år 2006 gjort en riktad satsning för kunskapsuppbyggnad om det moderna samhällets kulturarv. Länsstyrelsen har i ett särskilt äskande tilldelats extra medel för utåtriktad verksamhet inom projektet Det småskaliga miljonprogrammet i Kronobergs län.

Under hösten 2006 har Länsstyrelsen fortsatt sitt samarbete med Smålands museum inom Riksantikvarieämbetets satsning Det moderna samhällets kulturarv. Seminarier har hållits i länets åtta kommuner, de inbjudna har fått möjlighet att diskutera varsamhetsfrågor gällande rekordårens bebyggelse. Målgruppen har varit kommunala tjänstemän som handlägger plan- och bygglovsfrågor, stadsarkitekter, planchefer, samt företrädare för de kommunala bostadsbolagen såsom VD och fastighetschefer. Tidsepokens byggnadsbestånd har ofta blivit kritiserat för sin storskalighet och brist på kvaliteter och står dessutom inför stora renoveringar eller omdaningar. Därför har Länsstyrelsen sett det som angeläget att i god tid lyfta fram områdenas och husens kvaliteter, vilka inte alltid är helt klart definierade. I detta skede har valet gjorts att inte bjuda in politiker eller allmänheten då syftet har varit att föra en informell diskussion med dem som på ett eller annat sätt handhar en större del av denna bebyggelsegrupp.

Bakgrund

Under 2003 genomförde Länsstyrelsen i samarbete med Smålands museum projektet Landsbygdens modernism som resulterade i boken Bland funkiskåkar och betonghus: Det modernistiska Kronoberg. I en förlängning av projektet gjordes en vandringsutställning som har visats i länets åtta kommuner. I samband med utställningen hölls även föredrag för personal på kommunerna samt för allmänheten. Syftet med arbetet var att uppmärksamma representativa och bevarade byggnader från tiden 1930 – 1960 och samtidigt lyfta fram de kulturhistoriska värdena och varsamhetsaspekterna vid ombyggnation.

Rekordårens bebyggelse är en del av modernismens bebyggelse som under de senaste åren har uppmärksammats i den s.k. Storstads-satsningen. Frågor rörande varsamhet, delaktighet och kunskapsuppbyggnad kring det moderna kulturarvet har lyfts fram och stor vikt har lagts vid rekordårens bebyggelse. Arbetet har dock främst berört rekordårens bebyggelse i landets större städer. Förhållandena, utformningen, problemen och möjligheterna för denna typ av bebyggelse i landets mindre orter är annorlunda, t ex har ett flertal av länets bostäder uppförda under rekordåren rivits på grund av dålig ekonomi och brist på hyresgäster.

Under 2005 gjorde Smålands museum på Länsstyrelsens uppdrag en förstudie kring projektet Det småskaliga miljonprogrammets bebyggelse.

Smålands museum föreslår i sin rapport att vidare kunskapsuppbyggnad lämpligast sker i form av inventering av rekordårens bebyggelse. Länsstyrelsen bedömde dock att ett bra resultat skulle uppnås genom att i första hand satsa på att bygga upp kontakter mellan byggnadsvården, bostadsbolagen och kommunerna i vård och underhållsfrågor framför inventering av bostadsbestånd.

Syfte

Syftet har varit att skapa kontakter mellan byggnadsvården, bostadsbolagen och planerare och att lyfta fram de kulturhistoriska värden som rekordårens bebyggelse innehar samt diskutera hur dessa kan tas tillvara.

Avgränsning

Seminarierna har främst omfattat flerbostadshus.

Metod

Upplägget har byggts på lokala möten, ett per kommun. Inför seminarierna har kommunerna besökts av museets representant för att inhämta information om kommunens rekordårsområden. Museet har drivit kommunmötena och hållit i informationen kring de kulturhistoriska värdena, underhållsfrågor osv. Länsstyrelsen har ringt runt till berörda aktörer i kommunerna och gjort en första inbjudan till mötena samt bokat datum för mötet och lokal. Länsstyrelsen har även tillhandahållit datorutrustning, kamera och bil. Vid mötena har Länsstyrelsen och Smålands museum deltagit. Inledningsvis vid seminarie-tillfällena har en föreläsning hållits av museets representant om rekordårens bebyggelse och det lokala byggnadsbeståndet. Därefter har gruppen varit ute och diskuterat frågor kring bebyggelse på plats. Gruppen har därefter fört en öppen dialog kring varsamhet och de inbjudna har fått möjlighet att framföra vilka förtjänster och problem de möter när det gäller rekordårens bebyggelse. Dokumentationen har gjorts av Länsstyrelsen genom anteckningar och fotografering. Dokumentationerna skall finnas tillgängliga på Länsstyrelsens hemsida.

Kort historik

Den svenska bostadsstandarden var långt in på 1900-talet mycket bristfällig och befolkningen var den mest trångbodd i hela Europa. År 1930 genomfördes Stockholmsutställningen där ett av huvudmålen var att presentera goda bostadsformer som skulle kunna uppföras inom snäva ekonomiska ramar. I och med utställningen gjorde modernismens arkitektur sitt verkliga intåg i Sverige. Den arkitektoniska omdaning kom inte bara från arkitekterna utan även från politikerna som drev visionen om folkhemmet. Samhället skulle ha det huvudsakliga ansvaret ifråga om bostadsförsörjningen.

Efter andra världskriget ökade behovet av arbetskraft och arbetsmarknadspolitiken fokuserade på att locka människor att flytta till de områden där industrin expanderade. Konsekvensen blev ökad urbanisering och ett skriande behov av bostäder. För att lösa bostadsbristen genomfördes miljonprogrammet. En miljon bostäder uppfördes mellan 1965 och 1974. All nybyggnation och kommunernas stadsplanearbete skulle anpassas utifrån de specifikationer som byggindustrin utvecklat. Dessa krav på effektivisering och standardisering blev avgörande när nya bostäder utformades. Miljonprogrammet löste den akuta bostadsbristen men skapade stora likartade bostadsområden anpassade för större befolkningsgrupper.

Alvesta kommun

Datum: 7 september 2006

Tid: 9.00-12.00

Plats: Alvesta kommunhus, lokal Salen.

Närvarande:

Nils-Göran Pettersson, Allbohus

Ingegärd Andersson Planeringschef - Alvesta kommun

Ingalill Ljungdal, Alvesta kommun

Lisbeth Fransson, Alvesta kommun

Monica Wessfeldt – Berg, Alvesta kommun

Marita Lorentzon, Alvesta kommun

Björn Isvi, Alvesta kommun

Magnus Wigren, Alvesta kommun

Samuel Palmblad, Bebyggelseantikvarie - Smålands museum

Heidi Vassi, 1: e antikvarie - Länsstyrelsen

Annette Peterson, Bebyggelseantikvarie - Länsstyrelsen

Andreas Lindblad, Trainee bebyggelseantikvarie - Länsstyrelsen

Synpunkter som framkom vid diskussionen

Ingegärd Andersson, Alvesta kommun: Framförde vikten av att hitta vägar för dialog mellan olika instanser och allmänheten. Man måste sprida mer kunskap och i många fall tror man inte att de åtgärder man menar göra är bygglovspliktiga. Ingegärd tror att det kommer att bli lättare att föra fram varsamhetsaspekter framöver då kommunen står i begrepp att ta fram en kulturmiljöstrategi. Hon ser idag svårigheter i att i detaljplan beskriva vad det är man vill värna om vid t ex en plan för ett helt kvarter. I Sverige har vi ett kallt klimat och många efterfrågar därför inglasade balkonger och lägenheterna ska framförallt vara fräscha; folk vill inte bo i andras snusk. När det gäller frågor som byte av fasadmaterial på en fastighet kan det dock gå för fort.

Nils-Göran Pettersson, Allbohus: Menar att dagens hyresgäst ställer högre krav på sitt boende än vad man gjorde förr. Bostadsbolagen måste få lov att göra förändringar i sitt bostadsbestånd för att kunna tillhandahålla attraktiva bostäder. Dagens hyresgäst efterfrågar rymliga lägenheter med balkonger eller uteplatser där man kan sola, äta och umgås. Bostadsbolaget har gjort om balkongerna på en del fastigheter, de ursprungliga var för låga. De nya fronterna har man försökt anpassa till husen som är byggda på 1950-talet. Nils-Göran framför vidare att köken och badrummen i de äldre husen inte svarar mot de önskemål som deras hyresgäster har. Ett problem är att köksinredningen kan vara för låg, därför renoveras köken i regel i samband med att avloppsrör och stammar byts ut. Som Nils-Göran ser det finns det många problem i 1960-talets bostäder, i många fall måste man lyfta standarden och i vissa fall höja hyran. Det är fortfarande ganska billigt att bo i dessa bostäder och då får man hyresgäster med lite mer problem. I och med detta blir det ett segregerat samhälle.

Bostadsbolaget jobbar för att öka tryggheten och säkerheten genom att ta bort trädgångar och planteringar m m, ha låsta entréer och se till så att inte obehöriga kan ta sig runt i fastigheten.

I och med FN ska vi år 2010 ha ett samhälle som är tillgängligt för alla. Folk blir idag allt äldre och äldre och man måste därför öka tillgängligheten. I de hus som är byggda från 1960-talet finns ett grundläggande fel: Alla entréer har en halvtrappa vid entréplan i trapphuset. Detta gör att många bostäder är otillgängliga. I dessa hus man i vissa fall löst det med en trapphiss i hela huset. Man måste dock först se om det är praktiskt möjligt att installera hiss. I vissa fastigheter passar en hiss helt enkelt inte in, även vad det gäller varsamhet.

Björn Isvi, Alvesta kommun: Vad är varsamt? Det är allt fler ärenden på kommunen som handlar idag om detta. Vid förändringar och renoveringar behöver bra lösningar inte bli dyrt. Man måste ha bra planering och framförhållning.

Annette Peterson, Länsstyrelsen: Vad är det som är kvalitet i ett boende? För vissa kanske det inte är det nya köket, utan kvalitén ligger i det platsbyggda köket. Idag är allt nytt lika med bra. Det är väldigt viktigt med dialog och information.

Samuel Palmlad, Smålands museum: Ibland måste bebyggelsen bli 50 år innan man uppskattar den. Man kan sänka sina kostnader om man tänker varsamt. Balkonger rivs bort ibland, när de egentligen bara behövde underhåll. Det händer att åtgärder görs för att hyresbolagen vill få möjlighet att höja hyrorna. Många gånger är kvalitén i köksinredningen utmärkt. Med enkla medel kan man höja diskbänksarna och måla köken till ett billigt pris. Ett nytt kök har inte den kvalitén som platsbyggda har, men de ser dock kanske fräschare ut. I Tensta och Rinkeby i Stockholm har man haft diskussioner om hållbar utveckling. Man har låtit bli att byta ut alla dörrar och köksinredningar för att hyran skulle bli för dyr. Inom vissa bostadsbolag får hyresgästerna idag själva välja om de vill ha inglasad balkong eller inte, stor eller liten balkong. Följden blir att fasaderna blir ett virrvarr av alternativ och man får inget helhetsgrepp om utformningen. Vissa hyresbolag har nu i efterhand ångrat att man har bytt ut entrédörrarna till entrédörrar i aluminium. På 1990-talet fanns det dock inga bra alternativ, även om man hade ambition om att göra bättre. Idag är marknaden bättre och det finns bra alternativ när man ska byta ut dörrar, tak m m.

Heidi Vassi, Länsstyrelsen: I detta samtal är inte Länsstyrelsen några experter. Frågan är om det finns intresse att göra några försök med ett samarbete mellan museum, länsstyrelsen, kommun och bostadsbolag och arbeta med ett område som ska byggas om och förändras inom en snar framtid.

Varsamhetsdiskussioner förs i kvarteret Eklövet, Alvesta.
Foto: Annette Peterson, Länsstyrelsen

Ljungby kommun

Datum: 13 september 2006

Tid: 9.00-12.00

Plats: Garvaren Elektroluxsalen

Närvarande:

Anders Nilsson, Månen fastighets AB

Kurt Ljung, Ljungbybostäder AB

Tomas Hermansson, Ljungbybostäder AB

Jan Svensson stadsarkitekt – Ljungby kommun

Ann-Christin Rådberg, Planchef - Ljungby kommun

Henrik Johansson, Bygglövshandläggare - Ljungby kommun

Elisabeth Peterson, Bygglövshandläggare - Ljungby kommun

Inger Bodin, Miljö- och byggkontoret - Ljungby kommun

Bertil Johannesson, Miljö – byggkontoret – Ljungby kommun

Samuel Palmblad, Bebyggelseantikvarie - Smålands museum

Annette Peterson, Bebyggelseantikvarie - Länsstyrelsen

Synpunkter som framkom vid diskussionen

Jan Svensson, stadsarkitekt: I Ljungby har vi fört diskussioner om varsamhet. Här har dock inglasning av balkonger varit en stor fråga. Många boende har haft starka önskemål om inglasade balkonger och det har vi slutligen tagit hänsyn till. Jag skulle önska att vi i framtiden kunde ha verkliga varsamhetsdiskussioner kring något studieobjekt, där arbetena inte är påbörjade.

Elisabeth Peterson, bygglövshandläggare: Ett problem här i Ljungby är att man river ut allt när man renoverar. Man nöjer sig inte med att göra bara lite och allt ska dessutom vara underhållsfritt, idag behöver man ju inte ens putsa fönsterna. Kanske är det en generationsfråga. Många gånger ringer man inte ens och frågar inför någon åtgärd för man tror inte det krävs bygglöv. Det vi annars får mest frågor om är det byten av fönster.

Tomas Hermansson, Ljungbybostäder AB: Vi befinner oss just nu i en inledningsfas, vi har renoverat våra fastigheter på Harabergsgatan. Den renoveringen fick vi pris för. Det är väldigt viktigt att diskussioner förs för att lyfta fram kulturvärdena. Dialog måste föras eftersom det är många faktorer att ta hänsyn till, man måste hitta en acceptabel medelväg. Vi försöker att ha en bra dialog med kommunen, det gäller att hitta dialogvägarna, hyresgästen får inte komma i kläm. Idag förs mycket diskussioner om trygghet, det är viktigt att hyres-gästerna känner sig trygga, det är något vi tar hänsyn till vid t ex byten av portar. Närvarobelysning kan vara ett bra alternativ för att öka tryggheten.

Kurt Ljung, Ljungbybostäder AB: Våra hyresgäster efterfrågar inte särskilt mycket inglasningar längre. Säger man sedan att huset är

K-märkt accepterar hyresgästen det. På Bondegatan är utemiljön nästan orörd och vi håller på att på att återställa entréerna till ursprungligt utförande med trädörrar.

Anders Nilsson, Månen fastighets AB: Vi installerar inte hissar om det inte verkligen behövs, utvändiga lösningar är värdelöst. Inte hissar för hissarnas skull.

Samuel Palmlad, Smålands museum: Man kan se en tendens till att storleken på balkongerna hela tiden ökar. Vi har ju idag sett ett exempel här från Ljungby där de inglasade balkongerna ser ut som växthus. Däremot måste man väl säga att de inglasningar vi sett på Stenbacken har fungerat bra. Idag stöder man politiskt fönsterbyten, det är bara det att nya fönster håller sämre än äldre, som dessutom är smäckrare i sitt utförande. Nya fönster sparar inte heller särskilt mycket energi om man tänker på den sämre kvaliteten och att de i regel inte går att underhålla. I Kalmar har man tuffa regler när det gäller varsamhet. Där har man tvåvåningshus uppförda i betongelement. Nu vill bostadsbolaget bygga på en våning. Museet har framfört att det är de första husen i Sverige med Skanskas vinkel-element och är därför byggnadstekniskt intressanta. Bostadsbolaget ville även putsa fasaderna, men detta motsatte sig Kalmar kommun, nu vill bostadsbolaget riva husen. Här i Länet har vi inte haft de diskussionerna.

Henrik Johansson, bygglovshandläggare: Ska man vid renoveringar ta saker från fall till fall eller ska man arbeta utifrån ett program?

Annette Peterson Länsstyrelsen: I vårt län finns ju inga stora "miljonprogramsområden", utan i många fall är det kanske ett fåtal eller till och med endast ett hus som tillhör tidsepoken. Därför har vi både möjlighet eller måste se till det enskilda husets kvaliteter. Det är viktigt att bostadsbolagen vågar lyfta fram det enskilda husets kvaliteter och visa att de tagit ställning, det kan bli ett argument till att få hyresgäster.

Ann-Christin Rådberg, planchef: Synd att ni inte bjudit in fler hyresvärdar.

Annette Peterson Länsstyrelsen: Vi har velat nå ut snabbt och därför fokuserat på de bostadsbolag som har ett större bostadsbestånd då det är många hus som förändras när de större bostadsbolagen renoverar.

Kvarteret Stenbacken besöktes för diskussion på plats.
Foto: Annette Peterson, Länsstyrelsen

Tingsryd kommun

Datum: 14 september 2006-12-01

Tid: 9.00-12.00

Plats: Sammanträdesrum Plan och miljökontoret.

Närvarande:

Rune Ohlsson, Stiftelsen kommunhus

Frank Larsson, Stiftelsen kommunhus

Barbro Svensson, Stiftelsen kommunhus

Jonas Weidenmark, Tekniska förvaltningen - Tingsryds kommun

Annika Säw, Plan och miljö – Tingsryds kommun

Bo Svensson, tekniska förvaltningen – Tingsryds kommun

Hans Thor, Tingsryds kommun

Samuel Palmblad, Bebyggelseantikvarie – Smålands museum

Andreas Lindblad, Trainee bebyggelseantikvarie - Länsstyrelsen

Synpunkter som framkom vid diskussionerna

Frank Larsson, Stiftelsen kommunhus: Det mesta som bostadsbolaget äger är hyresrätter. När det gäller bostadsrätter äger man sin egen bostad. Ska man neka de boende att få glasa in sin balkong för att inte förstöra fasaden? Det kanske handlar om äldre som inte kommer ut ur sin lägenhet och som bara har balkongen som de vill utnyttja mer än bara på sommaren. Man måste ju bestämma över sin egen bostad. Ska man t ex neka att sätta in hiss också? Inom bostadsbolaget vill vi hellre bygga nytt än att renovera befintlig bebyggelse. I de nybyggda husen kan man redan från början anpassa bostäderna till kraven om tillgänglighet och inglasningar. Vi underhåller det vi måste, det som idag är trä ersätts med trä, det finns inga tankar på att istället använda plåt eller dylikt. Husen på Växjövägen (Vallenområden) har en tilläggsisolerad fasad, där fönstren inte flyttats ut. Ibland är det bättre för fönstren att sitta lite insjunkna i fasaden och vara mer skyddade mot regn och väder. Ska man idag flytta ut fönstren måste man in i varje lägenhet och byta, tapetsera om och ändra. Då kan man ju lika gärna byta fönstren till nya när man ändå håller på. Skulle hyresgästerna själva få bestämma om de vill ha en inglasad balkong eller inte måste alla vara överens. Man vill inte ha ett hus där man bara bygger tre inglasningar och har en öppen, det blir en konstig fasad då. I trapphus har man satt in mycket aluminiumdörrar. Detta har inte skett i t ex radhus, där har man använt trädörrar.

Rune Ohlsson, Stiftelsen Kommunhus: Man lever och bor på ett helt annat sätt idag. Äldre tiders balkonger var mycket mindre och användes på ett annat sätt. Det var ju vädringsbalkonger som inte var byggda för att nyttjas som uteplatser. Idag är det många portar som är av aluminium, men i Tingsryd finns det en lokal tillverkare som har gjort många trädörrar i nybyggnationer. Bostadsbolaget har inte börjat med stambyten ännu. PCB-sanering kommer att påbörjas efter årsskiftet.

Ängsvägen 2 i Urshult ska genomgå renovering snart (fastigheten är den mest välbevarade i kommunen, enligt Samuel Palmblad). Fönstren måste bytas och träklädda aluminiumfönster kommer att användas, de ger ju ett likadant utseende. Det är problem med de äldre stora pivåhängda fönstren när man ska putsa och byta persienner.

Hans Thor, Tingsryd Kommun: Vid renoveringen av kvarteret Vippan byttes allt ut, det blev en kraftig förändring. Huset är byggt 1964 och ombyggnaden skedde 1995.

Annika Säw, Tingsryds kommun: Tilläggsisolering av fasaderna gjordes ju för att spara energi och då var det meningen att fönstren skulle sitta kvar ur energisynpunkt. Om man inte flyttar ut fönstren blir det dock en väldigt stor skillnad med ljuset i lägenheterna.

Samuel Palmblad, Smålands museum: Det är alltid bra att gynna de lokala hantverkarna i kommen, samt använda produkter i trä som sedan kan underhållas. Aluminium är ju ett så kallat underhållsfritt material, vilket innebär att det inte kan underhållas. När det gäller tillgänglighet är det en svår fråga, men det är viktigt att tänka igenom på vilket sätt man gör eventuella åtgärder. Det finns smäckra och bra lösningar. När det gäller fasadisoleringar känns det som detta gjordes för att slippa underhålla fasaden. Värmen åker ju uppåt och för att spara energi är det ju bättre att isolera taken. Vallenområdet är dock väldigt varsamt hanterat. Ett intressant och bra område där renoveringen skett varsamt och med tanke på husens karaktär.

Vallenområdet i Tingsryd
Foto: Andreas Lindblad, Länsstyrelsen

Uppvidinge Kommun

Datum: 19 september 2006

Tid: 9.00-12.00

Plats: Uppvidingehus

Närvarande:

Curt Bertilsson, Uppvidingehus AB

Lars Lindahl, Uppvidingehus AB

Hans Boman, Stadsarkitekt – Uppvidinge kommun

Bernt Adolfsson, Plan- och bygg - Uppvidinge kommun

Annika Persson, Kommunledn. Kultur och fritid – Uppvidinge kommun

Ulla-Stina Nordh, Kommunledn. Kultur och fritid – Uppvidinge kommun

Samuel Palmblad, Bebyggelseantikvarie – Smålands museum

Anette Peterson, Bebyggelseantikvarie – Länsstyrelsen

Synpunkter som framkom vid diskussionen

Curt Bertilsson Uppvidingehus AB: Vi på Uppvidingehus pratar ofta om varsamhet. Av ekonomiska skäl är vi i regel nödsakade att behålla mycket av de ursprungliga. Numera är det mycket tal om seniorbostäder, det är problematiskt eftersom det är 1960-tals bebyggelse som ska anpassas till den typen av boende. Här handlar det om tillgänglighetsaspekter. Vidingehem har installerat en enkel hiss som betjänar fyra lägenheter. Vi har träffar med socialen när det gäller anpassningar, främst när det gäller hissar. Det finns förslag på att uppföra seniorboende i form av röda stugor, vilket är vansinnigt eftersom kostnaderna för ett nybygge är för dyrt och de äldre får allt för höga hyror. I de fall höjden på balkongerna inte uppnått dagens standardkrav har vi praktiserat att lägga överliggare på räcken.

Bernt Adolfsson, Plan och bygg, Uppvidinge kommun:

Bostadsbolagen måste ha framförhållning när det gäller seniorboenden, annars blir läget akut. För byggnadsnämndens del kan man se ett problem i att man aldrig anlitar sakkunskap, utan det är byggfirman som anlitas vid förändringar. Om man anlitar en arkitekt eller någon som kan det här kan man få fina hisslösningar. Man skulle förslagsvis kunna göra ett trapphus i varje område som skulle kunna bli en form av seniorboende. Då kan man skapa uteplatser för de boende i anslutning till hissen. Neddragningar i kommunen gör att balkongbyten godkänns och det blir priset som avgör. Om man anlitar en arkitekt är det noga att arkitekten redan i projekteringsstadiet vet vad som är ekonomiskt möjligt. Man kan inte plocka bort saker i efterhand för då försvinner helheten. Det blir onödigt jobb och arkitektens tanke försvinner. Det är inte alltid att anpassningar ska göras i gammal stil, det är bättre att de är moderna så att det syns att de inte varit där från början. Jag tycker att det inte byggs några arkitektoniskt

fina hus idag. Allt blir slätstruket för att man inte kostar på att göra det vackert.

Det vore intressant att föra en diskussion om varsamhet även när det gäller småhusen. Det är svårt att få ut budskapet, man ser inte skogen för alla träden. Jag tycker att det är en miss att det inte är bygglovplikt på landet. Mycket förstörs, de som bygger kommer ju aldrig in till kontoret så man får en chans att diskutera med dem.

Annika Persson, Kultur och fritid – Uppvidinge kommun: Den här typen av bebyggelse är så karaktäristisk för vårt samhälle. Vi måste ta tillvara på de små hyreshusen och ordna seniorboende i den här typen av hus, man ska ju bo som vanligt när man blir gammal. Det finns behov för ett samtalsforum gällande byggnadsvård i Kronoberg. Vi har tidigare haft ett projekt om byggnadsvård och det är dags att starta ett nytt projekt med ett bra material.

Hans Boman, Stadsarkitekt – Uppvidinge kommun: Min erfarenhet är att man i många kommuner är intresserade av de här frågorna. Kommentaren man ofta hör från bostadsbolagen är "men hur skulle jag kunna veta det?" Det finns ju inget program att utgå ifrån. Då blir det jag som enskild tjänsteman som blir besvärlig gentemot den enskilde företagaren. Det vore bra om man som tjänsteman kunde föra en diskussion med politikerna så att det budskap vi förmedlar till allmänheten går hand i hand. Det är svårt att greppa vad små förändringar gör med husen.

Samuel Palmlad, Bebyggelseantikvarie – Smålands museum: Det som är känsligt med den här typen av bebyggelse är förändringar, rätt om de är små blir de märkbara. Det är bra om man kan ha en dialog mellan bostadsbolaget och stadsarkitekten eller t o m ringa museet ibland. Sverige har lyfts fram för våra byggnormer och standarder. Arkitekter kom hit och tog lärdom av oss men efter miljonprogrammet fanns inget mer att lära av oss.

Annette Peterson, Bebyggelseantikvarie – Länsstyrelsen: Vad som uppfattas som vackert kan skilja från person till person. Det är viktigt att tänka på att olika generationer förmodligen har olika syn på vår bebyggelse. Den typen av bebyggelse som man haft runt sig under sin uppväxt har man med säkerhet både positiva och negativa känslor inför.

Foto: Annette Peterson, Länsstyrelsen

Växjö Kommun

Datum: 21 september 2006

Tid: 9.00-12.00

Plats: Växjöhem

Närvarande:

Kenneth Faaborg, Vidingehem

Monica Malmlöf, Växjöhem

Carina Herbetsson, Växjöhem

Boje Hultman, Växjö kommun

Lars Wennerstål, Växjö kommun

Peter Johansson, Växjö kommun

Samuel Palmblad, Bebyggelseantikvarie – Smålands museum

Heidi Vassi, 1:e antikvarie – Länsstyrelsen

Synpunkter som framkom vid diskussionen

Monica Malmlöf, Växjöhem: Kunskapen och förhållningssättet till arkitekturen och estetiken varierar – kvinnors ingång i estetiken är viktig. Mäns värderingar har i för hög grad styrt byggnationen och det traditionella tänkandet har därmed fått för stort genomslag. Blandningen av kvinnlig och manlig representation inom bostadsbolagen och kommunernas planerare ger bättre lösningar tack vare en mer varierad och problematiserad dialog om alternativa lösningar. Vi vill ha bostäder åt alla med bra hyresnivå i allmännyttan. SABO tar just nu fram ett visionsprogram kring äldre, ny och framtida bebyggelse. En livlig debatt pågår kring dessa frågor inom bostadsbolagen centralt. I Växjö var debatten stor på gamla Norr. Kvaliteter togs bort som parkettgolv, skafferier i kök osv. Husen blåstes ur. Den tiden är förbi nu. På det sättet arbetar man inte längre. Kommunen ställer dock ensidigt tillgänglighetskrav som kan ställa till det. Däremot att experimentera med bostädernas invändiga utseende bör det finnas utrymme för. De stora parkeringsytorna kunde vara utvecklingsområden. Att sälja ut en del områden kan också ge en variation. De gigantiska underhållsproblem vi står inför är dock ett problem i en nära framtid. Man accepterar detaljer och miljöer i miljonprogramsområdena som inte accepteras i andra områden. Det beror på fördomar man har om områdena. Det finns kvaliteter i miljonprogramsområdena som man måste ta till vara. S Ängby och Traneberg i Stockholm var också stigmatiserade när de byggdes – idag är de högstatusområden. Det är de som inte bor i områdena som stigmatiserar områdena. Att bli medveten om detta är viktigt. Efter omfattande undersökningar har det visat sig att 87 procent trivs i sina bostäder och i sitt område i Växjö. Statens krav styr vilka insatser som skall göras. Alla trapphus behöver inte ha hiss. Staten bör samordna kraven bättre.

Boje Hultman, Växjö kommun: Det kan ibland vara bra att förändra områden genom att förtäta och kanske bygga nya hus och riva en del i områdena. I nya hus kan man få in alla moderniteter. Ägarbilderna är homogena i Sverige i miljonprogramsområdena. Allt blir därmed likartat i omvandlingssammanhang. Att tänka klokt i bostadsbolagen vore att inte förändra eller bygga om allt på en gång för att vinna en variation. Man bör inte göra om samma misstag ytterligare en gång. Mycket pengar är kanske ingen lösning. Storskaliga lösningar har ställt till en hel del. Kanske ska man sälja av en del av beståndet för att få in en mer varierad ägarstruktur. Nannyhemmet är ett bra exempel på ombyggnad där man gett avkall på tillgänglighet för ett bevarande av byggnaden.

Carina Herbetsson, Växjöhem: Energiförbrukningens krav kräver förändringar. Vilka lösningar är optimala? Det finns ingen ekonomi i att isolera fasaderna.

Lars Wennerstål, Växjö kommun: Vilka är problemområdena i miljonprogramsområdena? Är det enbart detaljer som balkonger och dörrar som det handlar om? Är egentligen problemet de som bor i dessa områden? Vi bör lyfta diskussionen med ett hållbarhetsperspektiv – energi, ekonomi, teknik och sociala dimensioner. Det är viktigt att fundera över helheterna i varsamhets och underhållsdiskussionerna. Bullerfrågor och tillgänglighetsfrågor är t.ex. problem som skall lösas. Länsstyrelsen bör dock ta ett samlat grepp kring hållbart boende. Vi måste också bättre lyssna på vad folk vill ha för att de skall må bra. Vems värderingar skall gälla över vad som är estetiskt - de som bor där eller de som besöker området.

Kenneth Faaborg, Vidingehem: Tillgänglighetsproblemen är störst. Att komma in i entréerna och halvtrapporna kräver olika lösningar.

Samuel Palmblad, Bebyggelseantikvarie – Smålands museum: I Kronobergs län byggdes näst minst miljonprogramshus i Sverige. Bara Gotland byggde färre. De sociala aspekterna har fått styra diskussionen kring underhåll av denna epoks byggnader. Vår roll är att föra en diskussion kring de värden som faktiskt finns och hur de skall tas tillvara i underhålls- och utvecklingsfaser.

Heidi Vassi, 1:e antikvarie – Länsstyrelsen: Ett hållbart samhälle är något vi eftersträvar. En samordning och avvägning mellan statens krav kan vara svår. Mycket handlar om kompromisser. Resurserna är begränsade. Att lägga dem på rätt saker är en utmaning för förvaltarna.

Trevåningshus i Växjö
Foto: Samuel Palmblad, Smålands museum

Älmhults kommun

Datum: 26 september 2006

Tid: 9.00-12.00

Plats: Älmhultsbostäder

Närvarande:

Per-Olof Andersson, VD – Älmhultsbostäder

Kerstin Bengtsson, Älmhults kommun

Samuel Palmblad, Bebyggelseantikvarie, Smålands museum

Heidi Vassi, 1:e antikvarie – Länsstyrelsen

Minnesanteckningar från diskussionen som fördes

Vid besök i ett närbeläget bostadsområde kunde man se att man valt att lägga kvaliteterna på de frikostiga ytorna. Några ingrepp i befintliga bostäder har inte gjorts och åsikten om att det är oekonomiskt att installera hiss i två-/ trevåningsbyggnader framkom. Bostadsbeståndet är välunderhållet och äldre som tidigare inte tänkt sig bosätta sig där gör det idag i allt större utsträckning. De ställer krav på sitt boende.

Bostadsbolaget har valt att omgestalta utemiljön i egen regi för att komma bort från standardlösningar. Utomhusmiljön har därför fått en intressant slingrande gatubild med belysning som harmoniserar med hushöjderna. Det krävs mycket intresse och kunskap hos förvaltaren om hänsyn ska tas till detaljer vid underhåll. Det är mycket fundrande innan förändringar genomförs. Diskussioner förs vid förändring av balkonger, dörrar och räcken. Kostnaderna har varit högre tidigare, idag finns nischade företag som tar fram kvalitativa lösningar vilket gör att det är lättare att hitta bra ersättningsdörrar. Man har inte de resurserna och måste därmed tänka till. På 1980-talet överlät man ansvaret åt konsulter och entreprenörer, resultatet blev att man inte fick det man ville ha. Det är viktigt att ha resurshushållningsperspektivet i minnet hela tiden. Samtliga bostäder i beståndet ska underhållas.

Foto: Heidi Vassi, Länsstyrelsen

Markaryds kommun

Datum: 5 oktober 2006

Tid: 9.00-12.00

Plats: Åsasalen Kommunhuset

Närvarande:

Lars E Bengtsson, AB Markarydsbostäder

Kjell Nielsen, Stadsarkitekt – Markaryds kommun

Ulrik Stark, Markaryds kommun

Samuel Palmblad, Bebyggelseantikvarie – Smålands Museum

Andreas Lindblad, Trainee Bebyggelseantikvarie – Länsstyrelsen

Synpunkter som framkom vid diskussionen

Lars E Bengtsson, AB Markarydsbostäder: Inom bostadsbolaget diskuterar man inte varsamhet, utan det är bara de ekonomiska och funktionella kraven som belyses. Det är inte lätt att få med personerna i bolaget att tänka varsamt om det bidrar till att det blir dyrare. Inom bolaget vill man ha billigast möjligt. I landskrona finns det några hus som är ca hundra år gamla och där tänker man mer på varsamhet, än i miljonprogrammets hus. Från hyresgästerna finns det inga krav på att glasa in eller göra större balkonger, det är kanske mer vanligt i bostadsrättsföreningar. Det kan hända att en hyresgäst önskar inglasad balkong och att Markarydsbostäder motsätter sig detta. Det är lite större tryck i Stockholmsområdet. Problemen med byggnaderna är generellt att teglet är av dålig kvalitet. Det är mycket jobb med fasaderna som har tegel då man ska byta ut vissa stenar och underhålla fogarna. Detta har gjort att många fastigheter blir putsade istället. Dörrar av aluminium är det inte så mycket problem med som med de dörrarna som är av trä. Mycket handlar idag om säkerhet och trygghet. Vanliga problem är dock standarden på badrum, trygghet i området, belysningen utomhus och låsning av ytterdörrar. Det är svårt med de äldre trädörrarna att sätta in elektriskt låsbleck. I många fall blir det nästan att man får göra om hela dörrarna för att få in det. Då är det ju lättare att sätta in helt nya dörrar.

Det som spontant upplevs med rekordårens bebyggelse är att de är byggda av god kvalitet, bortsett från teglet då. Tanken jag först hade när Länsstyrelsen i Kronobergs län tog kontakt med mig var att det kändes rätt onödigt att prata om hus som bara är 40 år gamla. Men vid närmare eftertanke känns det bra, som när man t ex ser på Landshövdingehuset i Göteborg som under en period hade tråkiga plåtfasader och som idag är väldigt fina igen. Denna bebyggelse var det ingen som tänkte på då och på samma sätt ser vi på miljonprogrammet idag.

Samuel Palmblad, Bebyggelseantikvarie – Smålands museum: Finns det q-märkta hus i Markaryd? Hur skulle det gå om man gjorde ett skydd av miljonprogrammets bebyggelse, inte q-märka men ett bevarande?

Kjell Nilsen, Stadsarkitekt – Markaryds kommun: Vissa hus har den märkningen och en del inventeringar är gjorda, men det är ändå svårt att skydda byggnaderna i plan. Politiker skulle bli tveksamma om man skulle q-märka eller utverka någon form av bevarande av miljonprogrammets bebyggelse. Det fanns i Traryd några fina funkishus som var tänkta att få skydd, men det var helt omöjligt. Det var inte en q-märkning, utan bara ett skydd. Jag tycker att ni från Smålands museum ska göra en skrivelse och fråga vilka av miljonprogrammet bebyggelse som ska få ett skydd. Det skulle vara intressant att se vad politikerna anser, eller ett personligt brev från RAÄ skulle kanske ge lite effekt. Ofta är det industrin som prioriteras.

Foto: Andreas Lindblad, Länsstyrelsen

Lessebo kommun

Datum: 12 oktober 2006

Tid: 9.00-12.00

Plats: Gamla sammanträdesrummet i kommunhuset

Närvarande:

Håkan Lowentoft, AB Lessebohus

Kjell Kågestad, Lessebo kommun

Samuel Palmblad, Bebyggelseantikvarie – Smålands museum

Heidi Vassi, 1:e antikvarie – Länsstyrelsen

Synpunkter som framkom vid diskussionen

Håkan Lowentoft, AB Lessebohus: Att samarbeta med kommunen kring upprustning av utemiljöerna vore angeläget. Många hyresgäster är missnöjda med planteringar och utemiljöerna. Belysningsarmaturer m m är också i behov av översyn. Att öka säkerheten, tryggheten och tillgängligheten har stor betydelse för de boende. De äldre portarna kan vara ett problem. Säkerhetsdörrar utan brevinkast är nödvändigt till lägenheterna. Som vi ser det ligger problematiken i underhållet av kommunens miljonprogram. I t.ex. Hovmantorp har vi ett trevåningshus med fasadtegel. Här diskuterades hur en ventilationsanläggning skulle kunna placeras på taket. Ursprungligen var tanken att enbart höja taket, sedan kom förslaget om ett valmat tak. Det hela slutade med en mindre installation där taket inte behövde höjas alls. Önskemål om produktblad med exempel på alternativa lösningar vore önskvärt.

Heidi Vassi, 1:e antikvarie – Länsstyrelsen: Ur antikvarisk synpunkt blev er lösning med taket den bästa. Den tar hänsyn till byggnadens arkitektur. Ofta hittar man de bästa lösningarna när man inte har för mycket pengar att röra sig med. Man tvingas till att fundera över vad man skall lägga pengarna på i underhållet. En bra investering kan vara att ta kontakt med en arkitekt för att hitta lösningar som kanske inte förunnats miljonprogramsområdena.

Kjell Kågestad, Lessebo kommun: Hopp i Hovet är en ideell förening som har en arbetsgrupp som arbetar med bla försköning i samhället. De kunde vara en diskussionspart i upprustningen av utemiljöerna. Vad som är kvalitet är olika för olika människor. Statens energibidrag har tillstyrkt tilläggsisoleringar och energiglas i stor utsträckning under 1970-/1980-talen. Kanske helt i onödan, mer pengar är nedlagt än vad man har sparat energi.

Samuel Palmblad, Bebyggelseantikvarie – Smålands museum: Idag tillverkas det funktionsdugliga dörrar som passar in i modernismens byggnader. Smålands museum kan bistå med rådgivning och fungera som diskussionspartner vid olika förändringsarbeten.

Foto: Samuel Palmblad, Smålands museum

Reflektioner och utvärdering

Flertalet av de inbjudna tyckte det var positivt med att samordna ett seminarium i varje kommun där berörda aktörer gavs möjlighet att diskutera ett bostadsinnehav som sällan behandlas utifrån frågor kring varsamhet. Ordet *bevara* uppfattades som alltför värdeladdat men *varsamhetsbegreppet* var lättare att förhålla sig till. Tydligt är att bostadsbolagen kunde se möjligheter med ett något annorlunda förhållningssätt gentemot sina rekordårsområden. Flertalet står inför omfattande underhållsåtgärder och därför kunde många konkreta frågor belysas under seminarierna. Varsamhet och ekonomisk vinst behöver inte utgöra motsatsförhållanden utan kan snarare fungera som en naturlig förutsättning.

Samtliga ansåg att det har funnits ett stort behov av att diskutera kring frågor om underhåll och förändring av modern bebyggelse i ett bredare sammanhang. Ett närmare samarbete med antikvarier redan vid projekteringsfasen kan vara ett lämpligt tillvägagångssätt för att redan i inledningsskeendet motverka påtagliga förvanskningar.

Många av de fastigheter som idag är närmast orörda sedan byggtiden tillhör i allmänhet mindre bostadsbolag med begränsade resurser. Ett underhållsförfarande som bygger på renoveringsåtgärder istället för utbyte har därför präglat vårdbehoven. Smålands museum och Länsstyrelsen har sett det som mycket positivt och lärorikt att träffa tjänstemän och förvaltare och diskutera kring ämnet varsamhet. Erfarenheter har utbytts och kontakter knutits.

Att gå vidare med:

- Ta fram rådgivningsblad avseende rekordårens bebyggelse
- Fortsatta möten med kommunerna
- Gemensam kunskapsuppbyggnad
- Ta fram informationsmaterial
- Nätverksträffar
- Smålands museum kontaktas för rådgivning
- Utforma enkäter för utvärdering m m

Referenser

Bättre koll på underhåll (Boverket), 2003

En miljon bostäder, Arkitekturmuseets årsbok 1996

Förnyelse för hållbar utveckling i olika boendemiljöer (Boverket), 2005

Förändra varsamt: Vägledning vid ombyggnader av rekordårens bebyggelse (Riksantikvarieämbetet), 2004

Hall, Thomas (red), Rekordåren: En epok i svenskt bostadsbyggande, 1999

Melchert, Daniel, Strategi för varsamhet: Skivhus och lamellhus, 2006

Micanovic, Djana, 1960-talet i Växjö, 1997

Miljonprogrammets bostäder: Att vårda och utveckla svenska bostäders bebyggelse från 1960- och 70-talet, 2005

Rekordåren - retro eller realitet: Dokumentation från en konferens, 2004

Rekordårens bostadsmiljöer: Malmö 1955-75, 2001

Reppen, Laila & Sonja Vidén, Att underhålla bostadsdrömmen: Kvaliteter och möjligheter i flerbostadshus från 1961-1975, 2006

Ramberg, Klas, Allmännyttan: Välfärdsbygge 1850-2000, 2000

Stor sparpotential i hus från rekordåren, Ur Energivärlden nr: 3, 2006

Söderström, Göran (red), Stockholm utanför tullarna: Nittiosju stadsdelar i ytterstaden, 2004

Tensta, kulturhistoriskt särskilt värdefullt område, Stockholms stadsmuseum

Tykesson, Tyke (red), Bostadsmiljöer

